

Mix – Multitude Mire

פרשת בא תשפ"ג

³⁷ The Children of Israel journeyed from Rameses to Succoth, about six hundred thousand men on foot, aside from children. ³⁸ Also a mixed multitude went up with them, and flock and cattle, very much livestock. ³⁹ They baked the dough that they took out of Egypt into unleavened cakes, for they could not be leavened, for they were driven from Egypt for they could not delay, nor had they made provisions for themselves. ⁴⁰ The habitation of the Children of Israel during which they dwelled in Egypt was four hundred and thirty years. ⁴¹ It was at the end of four hundred and thirty years, and it was on that very day that all the legions of HASHEM left the land of Egypt. ⁴² It is a night of anticipation for HASHEM to take them out of the land of

38. עַרְבֵי רֵב - A GREAT MIXTURE. תַּעֲרֹבֶת אַמּוֹת - A mixture of people of various nations של גֵרִים - who were converts.⁴

3a

THE CALL OF THE TORAH R. Munk

38. וְגַם-עַרְבֵי רֵב - Also a mixed multitude. This was a mixture from other peoples who had converted (Rashi). Targum Yonasan, adopting R' Akiva's opinion in the Mechilta, indicates that there were 240 myriads [10,000's] of these converts. According to Philo of Alexandria (Vita Mosis), the mixed

multitude comprised two distinct classes: the first group consisted of Egyptian slaves and prisoners of war; and the second group consisted of Egyptians who had become convinced prior to the tenth plague of God's truth and sought to show allegiance to Him. It is the latter group which the Midrash Rabbah (ch. 18) calls the בְּשֵׂרִים שְׂמֵחִים, the sincere among the Egyptians.

The Zohar in several places describes how Moses wanted to lead these converts to an ever deeper love of God and a stronger faith. Hashem warned him that this mixed multitude did not have the moral strength to withstand the ordeals facing Israel. Yet Moses persisted because he was totally infused with his idealistic spirit and did not believe that the mixed multitude would ever lose their conviction. He thought that the time was ripe for the fulfillment of the Divine promise to Abraham: they shall come out with great substance (Genesis 15:14). As he saw it, this meant the spiritual treasures, the converts to the Jewish faith (see commentary to 11:2). Perhaps he also felt a certain sympathy towards converts since his wife was a convert, and so was Pharaoh's daughter who had rescued him from drowning as a child (see the commentary to 2:5).

Others contend that Moses wanted to fill the void left by the death of 2,400,000 Jews during the plague of darkness (see the commentary to 10:22). Moses argued that if these people were already convinced of Hashem's omnipotence upon witnessing His miracles in Egypt, then how much more so would they trust Him when they would see the daily miracles in the desert.

Unfortunately, the confidence Moses had in the mixed multitude was misplaced and was to become a source of bitter disappointment. The new converts instigated several of the dissident movements unleashed in the camp of Israel during their trek through the Wilderness. Our Sages point to these defectors as a lesson to all future spiritual leaders, that they should be very circumspect and cautious in examining those seeking to convert (Ye'amos 47a; 109b, Shelah).

5

R. Hillel Adler

The ramifications of this sin were catastrophic. Moreover, this action provided ample ammunition for "the Falsifiers." They claimed that the eigel was the fountainhead of Jewish crimes against Hashem, throughout our history, which culminated in the crucifixion of their leader. The sin of the eigel served as proof that the Divine covenant with Klal

4

קח אונים פרשת בא יב לתורה

(לח) וגם ערב רב עלה אתם. תערובת אומות של גרים. רש"י. כבר בארנו (בראשית י"ב ד') בשם הגר"א שיש ג"מ בין "אתו" ל"עמו", ש"עמו" מסמן דבקות נפשית במטרה אחת, ו"אתו" - דבקות חיצונית במטרות שונות. והערב רב שנתגיר"ר הלך "אתם" ולא "עמם"; הם לא הלכו עם ישראל בדבקות נפשית אחרי אלהי ישראל לקבל את תורתו; הם ראו "מהפכה" וגלוו אליה להתפרץ מתחת ידי אדונים קשים כמצרים. וגרים אלה היו קשים לישראל יותר מספחה, והם שעשו את העגל. ואם אנו רוצים לעמוד על אופיו של הערב רב, עלינו להתבונן אל האמור: "וגם ערב רב עלה אתם וצאן ובקר", שמנה אותו הכתוב עם הצאן והבקר כהדא מחתא, וכמו שדרשו חז"ל: "שבו לכם פה עם החמור" - עם הדומה לחמור (יבמות ס"ב).

5b

ערב רב - ר' ק"ס - ר' י"ד

ערב רב

המתבונן בפרשיות יציאת מצרים מבחין, כי בני ישראל מכונים בשמות שונים בעת יציאתם ממצרים. פעמים שהכתוב קוראם "בני ישראל", או "עם ישראל", ופעמים שהכתוב מכנם "עם", ואת פשר שינוי לשון הכתובים בכינויים של עם ישראל פירשו לנו חז"ל:

"כל מקום שנאמר 'העם' לשון גנאי הוא, וכל מקום שנאמר 'ישראל' לשון שבח הוא, 'יהי העם כמתאוננים', 'וידבר העם' 'ויבכו העם'".¹⁷

כאן חז"ל רומזים לנו במתק לשונם שהיו פלגים שונים בעם ישראל במצרים, ויוצאים הם עם ישראל.

The Torah, as always, never attempts to hide or suppress the ignomies of *Klal Yisrael*, but honestly and squarely places blame where it is deserved. It must be understood, however, that the sin of the *eigel* was instigated by the astrologers and the magicians of the *eirev rav* who had joined with *Klal Yisrael* (*Zohar Shemos* 32:1). The *eigel* was not the initiative of the children of Avraham, Yitzchak and Yaakov, but was the handiwork of the newcomers to *Klal Yisrael*. The newcomers were enthusiastic idealists in their devotion to Hashem. After all, eighty percent of *Klal Yisrael* were not permitted by Hashem to leave *Mitzraim* and to participate in *Kerias Yam Suf* and in *Kabalas Hatorah* (Rashi, *Shemos* 13:18), while an enormous number of the *Eirev rav* were permitted to participate with *Klal Yisrael*. Various numbers for the *eirev rav* are suggested, from 240,000 (*Targum Yonasan, Shemos* 12:38) to 900,000,000 (*Rabbeinu Bechaya, Shemos* 13:18). If eighty percent of *Klal Yisrael* were deemed unworthy of redemption, how is it plausible that such huge amounts of *geirim* were

deemed worthy of redemption? How were they found worthy to participate in *Kerias Yam Suf* and in *Kabalas Hatorah*? The only logical answer is that they were lofty individuals who embraced the teachings of Hashem with their fullest energies. Their problem, however, was that when they encountered an extremely stressful situation, they fell back on solutions from their past with which they were comfortable. When they saw that Moshe did not return from *Shamayim*, and they feared that he was dead (*Shabbos* 89•), they felt abandoned and leaderless. They were enthusiastic individuals who required an immediate resolution to their problems. They did not lose faith in Hashem who took them out of *Mitzraim* (*Shemos* 32:4), but in an attempt to resolve their dilemma, they resorted to tactics with which they were familiar from their past. They made a bonfire, threw gold into it, ate and drank, made merry (*Shemos* 32:3-6; 32:18), and introduced idolatry (*Yerushalmi Taa'nis* 22:). They knew no other way; their only relief in a time of strain, was to recourse to familiar territory.

Chazal say

8 226 NOVOMINSK ON CHUMASH

The *eirev rav* that came up together with Bnei Yisrael were the cause of much trouble for the fledgling nation. During the desert trek, these people were the fomenters of discontent, frustration, and trouble. They were the ones who instigated the *eigel*, causing many of Bnei Yisrael to sin along with them.

This needs explanation. These people came willingly on Bnei Yisrael's journey out of *Mitzrayim*. The events they had witnessed must have made a profound impression on them, as it impelled them to choose to join the Jewish nation. Why then did they constantly revert to their cantankerous behavior, time after time? The only way to understand this properly is with the explication of the *Arizal*, who sheds light on the essence of these people.

Remnants of Sinful Generations

After the sin of Adam HaRishon, many sparks of *kedushah*, referred to as *nitzotzos*, were scattered around the world. These *nitzotzos* became the souls of *Dor HaMabul* and *Dor Haflagah*, but they sinned again, and remained unrectified. A large number of *nitzotzos* then descended to *Mitzrayim*, where they awaited rectification by Bnei Yisrael during *galus Mitzrayim*. They later became the *eirev rav* that left *Mitzrayim* together with Bnei Yisrael.

The *Arizal* continues that the *eirev rav* did not participate in the mitzvos of *Korban Pesach* and *milah* on the night before the

7 טיב פרשת כי תשא התורה תקצו

כאן למדנו על ההיזק הגדול של החברים הרעים.

בכל חטא העגל היו הערב רב אשמים. הם אלו שהתקלו על אהרן והביאו לכל המצב הנורא הזה, וכך הטעו את כל ישראל אחריהם. זהו כוחו של החבר הרע, להכשיל אפילו את הטובים בעוונות החמורות ביותר, ואם לא היו ישראל מתחברים אליהם, לא היו באים לידי קלקול זה.

ואף שכוונת משה בלקיחת הערב רב איתם היתה לטובה, כדי לקרבם ולהכניסם תחת כנפי השכינה, מכל מקום הם לא היו אנשים נקיים, ולא היתה כוונתם לטובה, והם אלו שקלקלו את כל ישראל, עד כדי כך שכתבה התורה "כי שחת עמך" (שמות ל"ב, ז'), היינו שכל ישראל התקלקלו.

וישנה אימרה ידועה בעולם, שאין צורך כל כך לבקש על הבנים שיהיו צדיקים, ועיקר הבקשה היא, שחבריהם יהיו צדיקים... וכמנ שאומרים: אמור לי מי הם חבריך ואומר לך מי אתה, שעל יד החברים של האדם אפשר לדעת מי הוא.

ובאמת, רוב אלו שיורדים מהדרך הישר רח"ל, באים לכך על ידי חברים רעים, ולכן צריכים לחפש מאוד להתחבר אך ורק לחברים טובים, ועל ידם יתעלה מאוד.

9

Exodus. They joined only the next day, when Bnei Yisrael were ready to leave. When the question arose whether they should be permitted to join them, it was Moshe Rabbeinu who wished to take them out of *Mitzrayim*, so that they could finally get the *tikkun* (rectification) they needed. But Hashem was not pleased with this choice; He knew that they were not yet ready to join Bnei Yisrael, since they were still sullied by *tumah* and sin.

The *pasuk* says (*Shemos* 12:51): וְהָיָה בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה הוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבָאוֹתָם Hashem took the Children of Yisrael out of the land of Egypt, in their legions. The *Kli Yakar* asks why the Torah changes its language from an earlier *pasuk* (*ibid.* 12:41), where it says: וְהָיָה מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְהָיָה בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה יֵצְאוּ כָּל צְבָאוֹת ה' מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, It was at the end of four hundred and thirty years, and it was on that very day that all of the legions of Hashem left the land of Egypt. At first they are called "the legions of Hashem" and later "their [own] legions."

We can understand the change with the *Arizal's* explanation. At first the Torah was talking about Bnei Yisrael themselves, the ones who were included in the promise to Avraham of four hundred thirty years earlier (see *Rashi ad loc.*). We are called *tziivos Hashem*, the legions of Hashem; the *eirev rav* is not. Hashem did not want them to join Bnei Yisrael in their exodus. The second *pasuk* describes not only those who were included in Hashem's promise, but all those who actually came out of *Mitzrayim*. That is why the Torah states that Bnei Yisrael left "in their legions," meaning all those who came along with them, including the *eirev rav*.

10

Why Moshe Rabbeinu Changed the Subject

This, says the *Arizal*, helps us understand the *pesukim* at the end of our *parashah* (*Shemos* 13:1-4): וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר קִדַּשׁ לִי כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר כָּל רֶחֶם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶדְם וּבְבִהֵמָה לִי הוּא. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' אֵלֵים יְיָ, כִּי בָּרוּךְ אַתָּה ה' הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יֵצְאוּ מִמִּצְרַיִם גֹּי וְלֹא יֵאָכֵל תְּמֵךְ הַיּוֹם אֶתְּם יֵצְאוּם, Hashem spoke to Moshe saying, "Sanctify to Me every firstborn, the first issue of every womb among the Children of Yisrael, of man and beast, is Mine." Moshe said to the people, "Remember this day on which you depart from Egypt... and therefore chametz may not be eaten. Today you are leaving..." Hashem commanded Moshe to

give Bnei Yisrael the mitzvah of *pidyon haben*, but instead he gave them the mitzvah of not eating *chametz!*

Hashem told Moshe to speak to Bnei Yisrael and tell them about the *kedushah* of the *bechoros*. Moshe did not feel comfortable doing so, since the mitzvah of *pidyon haben* applies only to Bnei Yisrael who experienced the *nissim* of *Lail Pesach*, and not to the *eirev rav*, who still had remnants of *tumas Mitzrayim*. Fearing that the *eirev rav* would feel alienated at being excluded from the first mitzvah after joining Klal Yisrael, Moshe chose to speak not only to Bnei Yisrael but also to the *am*, the ordinary people, which includes the *eirev rav*, and give them a mitzvah that applied to everyone who left Mitzrayim: not to eat *chametz* on Pesach.

That is why Moshe added the words הַיּוֹם אַתֶּם יֹצְאִים, *today you are leaving*. He was hinting to the *eirev rav* that since they had not joined Bnei Yisrael at night, only leaving with them by day, they were not included in the mitzvah of *pidyon haben*.

12 Moshe Rabbeinu's Reasoning

We might add to the Arizal's esoteric explanation:

Moshe reasoned that all the *eirev rav* were missing was to fulfill the mitzvah of *milah* and *Korban Pesach*. He hoped that by teaching them the halachos of Pesach he would instill in their incomplete souls a spark of *kedushah* that would bring them closer to their *tikkun* (rectification), expecting that they would be ready to bring the *korban* the following year and be rectified entirely.

But Hashem knew that this would not happen. The next year Bnei Yisrael brought the *Korban Pesach* after the *eirev rav* sinned and caused many Jews to sin with the *eigel*. At that point they were forbidden to offer the *Korban Pesach*, since they were idol worshippers (see Rashi, *Shemos* 12:43).

13 Prone to Dissent

The next *parashah* begins (*Shemos* 13:17): וַיְהִי בְשַׁלַּח פְּרַעֲה אֶת הָעָם וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דְּרַדְדָה אֶרֶץ פְּלִשְׁתִּים כִּי קָרוֹב הוּא בִּי אֶמְרָר אֱלֹהִים לִפְנֵיהֶם הָעָם בְּרֵאתָם מִלְחָמָה כִּי לֹא הָיָה לָהֶם דַּרְכַּי יְהוָה לְיֹצֵאֵם מִמִּצְרָיִם, *It happened when Pharaoh sent out the people that Hashem did not lead them by way of the land of the Pelishtim,*

because it was near, for Hashem said, "Perhaps the people will reconsider when they see a war."

Why would Bnei Yisrael be afraid of war? Hadn't they just witnessed the miraculous defeat of a mighty country at the hand of Hashem, etching in their souls the foundations of *emunah* for all times? The answer is that Hashem was not concerned about Bnei Yisrael. The *pasuk* speaks of *ha'am*, the people, which (as mentioned earlier) refers to the *eirev rav*. They may have left Mitzrayim, but since they had not imbibed the *emunah* that comes with eating the *Korban Pesach* and *matzah*, they were still mired in the *tumah* of Mitzrayim, and therefore might reconsider when faced with challenges.

14 Historical Parallels

The words of the Arizal illuminate a strange and troubling pattern in our history. In every generation, people from within our own nation seek to pollute our spirituality. These people are remnants of the *eirev rav*. Seemingly part of our nation, they lack both the *kabbalas ol Malchus Shamayim* and the *emunah* that the mitzvos of Pesach night invoke. And until the day when the entire world will achieve its rectification, these *neshamos* will still be there, threatening our existence as a holy and devout nation.

מצה - מיכלא דאסוותא

כאמור, ההכרה הגלמדת מהמצה היא פסגת ושלמות האמונה, שבעצם אין טבע כלל והכל הוא ברצון ה' כל רגע, לכן כאשר ניגשים לעבודת האמונה - לשמה נועדו ימי הפסח - מוטלת על האדם החובה בראשונה, לברר לעצמו

נקט נקודה אחרת בחסרון הכרת המלכות שהיה לאברהם אבינו והיינו שלא הכיר הכרת המלכות שבקרב המשפיע על הזולת. שבפרק ל"א נבאר שחוץ מנקודת מלך הנוגעת בינו ובין לעצמו שמוטלת עליו לגלות, יש לכל אחד מלכות נוספת הנקראת שרי אלפים ושרי מאות. במלכות זאת יהודי משפיע על מספר נפשות כמשל העץ המשפיע על ענפיו, עד שבעבודתו הוא גורם שכל הנפשות שתחת מלכותו נעזרים בעבודת השי"ת. ובזה שהחזיר אברהם אל מלך סדום אותן הנפשות שהיו באמת שייכות לו ולא הכניסם וקירבם תחת השפעתו, הראה חסרון בהכרת מלכותו. וראיה שנפשות הללו הוצרך אברהם לקרבם הוא מביאור המהר"ל (גבורות ה' פ"ט) שפגם זה נתקן ביצ"מ שהצטרפו לישראל הערב רב.

סח גדליהו לחג הפסח אור

עיי"ש. הרמב"ם בפירושו המשניות לאבות (פ"ב מ"א) מצאנו כי אף שאין לנו יודעין מהן שכן של מלות, מהעונש של המזיח וכו' לדעת השכר של המזיח, וכלשונו שם "שכל מלכות עשה שחמלא אותה שיתחייב העובר עליה עונש גדול דע שבעשייתה ג"כ שכן גדול וכו', והוא ענין אמרו והיו מחשב הפסד מלוא כנגד שכרה", וכיון שכן, אם לנו רואים שכל מלכות פסח ומילה חייבים כרת על ציטולם, וכמו שמצאנו ברמב"ן שנין של כרת הוא שנקבת ממקור החיות, כי אף שעדיין הוא חי, אצל מחיות מהמקור הוא נכרת, זה לסימן שהמלכות האלו מציאים האדם לידו דביקות * הכי גדול דבקב"ה, שאם על ציטולה נכרת מדביקות בהש"ת, אז קיום המלכות האלו מקשרים את האדם להבורא. ולכן צעה שילאו ממלרים ויתן להם צ' המלכות האלו, כי על ידם יהי להם הדביקות בהש"ת.

שתי המלות האלו, הם התקשרות בני ישראל עם הקב"ה, פסח הוא התקשרות הנשמה, ומילה הוא התקשרות הגוף. פסח הוא ענין חיות הנשמה, וכמו שציארנו מכבר כי פסח הוא ענין גאולה הדיבור של כלל ישראל, וכמו שאיתא בספרים פסח - פה סח. שצמרים ה' הדיבור בגלות, וצינחתם נגאל הדיבור של כלל ישראל, וכן הדיבור הוא כח הנשמה, וכמו שכי' ויפח צאפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חי, וצמרים מפרש לרוח ממלא, כי כח הדיבור הוא מלך הנשמת חיים שיש באדם, וצעה שנגאלו ממלרים ה' גאולה הדיבור, וזה ה' ענין הקרבן פסח, התקשרות כח הנשמה להקב"ה. ומילה ה' התקשרות הגוף, כי זהו ענין של צרית, ענין של התקשרות, צמילה נעשה התקשרות הגוף של ישראל להקב"ה, ועיי' פסח ומילה ה' התקשרות

שפתי חיים שדמ

עוד יש לבאר בעומק הענין, כאמור, הגירוש ממצרים שבו השי"ת לבדו במהלך על טבעי הכריח בפתאומיות את המצרים לנרש את ישראל כנגד רצונם, למר באופן גלוי וברור על שלטון ה' על הבריאח בצורה ישירה בלי סיבות טבעיות, וכן המצה מביאה אותנו להכרה השלימה בשלטון ה', הן בכך שהיא מזכירה לנו את הגירוש ממצרים, והן בכך "שהיותה בלא זמן" מסמלת את התנהגה הניסית.

את ההשקפה הנכונה והשלימה שאליה צריכים לשאוף להגיע — לחיות על פיה, מטעם זה נצטרנו מיד בתחילת חג הפסח "בערב תאכלו מצות", כי על ידה נקנה את המבט האמיתי על הנהגת ה' בבריאה. וכן אמרו חז"ל (זוהר, תצוה, קפג: כ) נפקו ישראל ממצרים לא היו ידעי עקרא ורזא דמהימנותא, אמר קב"ה יטעמו ישראל אסותא, ועד דיילכו אסותא דא לא אתחזי להון מיכלא אחרא, כיון דאכלו מצה דאיהי אסותא למיעל ולמנדע ברזא דמהימנותא וכו"ו. (כאשר יצאו ישראל ממצרים לא היו יודעים עיקר וסוד האמונה, אמר הקב"ה יטעמו ישראל רפואה, ועד שיאכלו רפואה זו לא יראה להם אוכל אחר, כיון שאכלו מצה שהיא רפואה לבוא ולדעת בסוד האמונה וכו'). כלומר, המצה היא הרפואה למחלת חוסר האמונה, כי כאשר מתבוננים בעת אכילתה במהות עשייתה, ובמה שהיא באה להזכיר לנו, מקבלים את הראיה הבריאה והנכונה שכל מה שנראה לכאורה כמתנהגה מאליו בדרכי הטבע, באמת השי"ת הוא המנהיג בכל רגע.

ההשקפה המתבררת מאכילת המצה היא השיא של שלימות האמונה, ועלינו להבין זאת בשכלנו בתחילת העבודה, כדי לשאוף ולעמול בהדרגה להגיע לחיות עמה בלבנו ובמעשינו בתמידות ברום סולם העבודה, אבל אין באפשרותנו להחזיק בפיסגה הזו בכל מעשינו בתחילת העבודה מיד ולתמיד, לכן אכילת המצה היא חובה רק בלילה הראשון, ואח"כ עלינו לעבוד בהדרגה ע"י ההמנעות מאכילת החמץ וההתבוננות באיסורו כדי להתרגל במבט שלא הטבע מנהיג את העולם אלא הכל רצון ה' בלתי אמצעי.

לכן איסור חמץ הוא שבעה ימים כדי לקנות בשלבים את ההכרה הנכונה בשלטון ה' לבדו בבריאה. ע"י העבודה המעשית בשבעת ימי פסח שהם סיבוב

שבועי שלם, נשריש בלבנו לכל ימות השנה שכל הקורה עמנו בכל שעה הוא פעולת ה' לבדו.

19 יום ח'ס-5 = החלקן
 תו | המשכן והעגל - סוד העיגולים והיושר

בלא מקורם ומתכחשים כביכול למי שבראם, אלא חיבור אחד ושלם, בין הקב"ה ובין מעשה ידיו, 'אלהים', 'מי' ו'אלה' בחיבור אחד ממש ק"ה.

עגל - 'עיגולי' הטבע בלי אור 'היושר'

ממילא נבין, שכשחטאו ישראל במדבר בעגל, ואמרו 'אלה אלהינו', הם למעשה הפרידו את 'מי' מ'אלה', אחזו רק בעולם הגלוי, בלי חיבורו למקור הנעלם והעליון. דבר זה בא לידי ביטוי בעצם המושג 'עגל'. עגל הוא מלשון עיגול, וכמו כן הריקודים והמחולות שעשו סביב העגל מבטאים את הרצון שלהם להשתייך דווקא לבחינת העיגולים. עניין זה עמוק ומושרש בשתי בחינות שמהן נוצר העולם, בחינת 'העיגולים' ובחינת 'היושר'. נבאר בעזרת ה' מעט מעניין בחינות אלו.

ראשית, מהי בחינת העיגולים? - כידוע, העולם הזה לבדו רמוז בסוד העיגול, שהוא כלוא סביב עצמו ללא כיוון ומטרה. התנועה המעגלית היא תנועה מחזורית, ללא מטרה וכיוון, וזהי המשמעות של עולם הטבע וחוקיו. כך מתאר קהלת את העולם הזה: "דור הולך ודור פא... הולך אל דרום וסובב אל צפון וכו'" (קהלת א ד-ו). העולם עגול, והשמש מסתובבת במחזור מעוגל, ואין כל חדש תחת השמש, הכל טבע וחוקים אחוזים בשלשלאות קבועות. זהו העולם הזה, כעיגול, סגור ללא מטרה וכיוון, ללא התקדמות קדימה. כך מובא בירושלמי, שעולם הטבע בכללותו הוא עגול וקשור בבחינת העיגולים ("אין מרובע משת ימי בראשית... אין מרובע בבריות" ירושלמי מעשרות דף כה א-ב). למעשה, צורה של מעגל היא צורת ה'טבעת', שהיא מלשון 'טבע', הנע סביב עצמו ללא התקדמות. העיגולים הם שלשלאות של חוקי הטבע, סיבה ומסובב ללא כוונת מכוון. הם לבדם עלולים להכניס את רוחו של האדם לתוך שלשלאות של עבדות אל הטבע וחוקיו המוגבלים.

לעומת העיגולים, היושר מבטא את המגמה, את החופש משלשלאות הטבע וההתקדמות המשוחררת אל נוכח פני ה'.

אור עליון, אור אין סוף ב"ה שפולח את כל העולמות כולם, ומרום שמיא יורד עד לתתא, חורז ומחבר בין כל הרבדים של המציאות, ומאיר בהם הארה עליונה ואדירה. אור היושר, הוא בחינת החיבור של כל העולמות, דרגה אחר דרגה, עד לעילא ממש. זוהי התורה, קדושתם של ישראל, היודעים שכוחם כוח אלהי, גדול ונשגב יותר מכל שעבוד אל שלשלאות הטבע המעוגל, ובעזר אורה ותוקף קדושה מאחדים עצמם מלמטה עד לעילא, בקו אין סוף הבוקע את כל חלל העיגולים ומאחד את הכל תחת שפעת טובו של הקב"ה ורוממות מלכותו אשר בכל משלה.

נמצא, שההישאבות אל העיגולים, היא למעשה שעבוד פנימי אל הטבע וחוקיו, ללא חיבור אל מי שמעבר אליהם. חטא העגל מבטא את השרייתם של העבדות למצרים, אל חוקי הטבע המוגבלים. "עגלה פה-פה מצרים" (ירמיהו מו כ), הטובעת בתוך הטבע המתניק של מיצרי העולם הזה.

אם כן, המציאות של עיגול לבד, ללא יושר, ללא חיבור אל העליונים, זהו המצב של עשיית העגל, המבטא את האמירה שאין מעבר לעולם הזה שום דבר. זוהי למעשה המציאות של 'אלה', בלי השיוך והקישור שלהם למקורם - 'מי'. זוהי המהות של חטא העגל, שנוצר מהחיבור אל הכוחות של העולם הזה, שבאו לידי ביטוי אצל הערב רב.

למעשה, עשיית העגל מבטאת את הקושי של ישראל להיבדל מאומות העולם, המושרשים רק בבחינת החיצונית והטבע, ולעלות לעילא, לבחינת היושר, לבחינת קו האמצע העולה ובוקע את כל מחיצות הטבע ומתאחד באורות העליונים, באור פני מלך. התורה באה להורות לישראל את דרכי היושר, את הבחירה הטובה בתורה ובמצוות המגלה את האורות העליונים, שמעל הטבע וגבולותיו. ישראל

שבאותו הדור לא הצליחו עדיין להשתחרר מעומק טומאת מצרים והושפעו מהערב רב, ולפיכך נפלו לחיצוניות העולמות, לבחינת העגל, העיגולים, והתרחקו מבחינת היושר, הלא היא התורה, שבאה לידי ביטוי בלוחות הברית, שהיו עשויים כמין שני וא"וין, שני קווי יושר, שהם בחינת אור ישר ואור חוזר.

21

דברי ר' יצחק איזיק חבר בעניין העיגולים והיושר

והנה, יסוד העיגולים והיושר ומהותם הוא עניין גדול בפנימיות התורה, המבאר את כל היחס בין העולם הרוחני והעולם החומרי, וכן את היחס בין ההכרח של הטבע ובין כוח הבחירה, ומבטא בייחוד את מעלתם של ישראל, הרבה מעבר לעניינים של הגויים, באשר ישראל מושרשים בבחינת היושר, האור העליון החורז ויורד מראש כל דרגין ועד למטה, והוא בחינת 'ישראל' - 'ישר-אל', לעומת אומות העולם, המושרשים בבחינת העיגולים, בכתבי האריז"ל (עץ חיים שער א) מבואר שהאורות של 'העיגולים' מבטאים את יצירת המציאות במסגרת הטבע וחוקיו, ואילו היושר מבטא את האור העליון, אורם של ישראל, הבא לרומם את העולמות הטבעיים אל מקורם העליון. כך מציין האריז"ל שהעיגולים הם בחינת חיצוניות העולמות, והיושר הוא פנימי וגנון בקרבם, וכמו כן מציין האריז"ל שהעיגולים הם בחינת נפש, כמו הנפש הבהמית הטבעית, והיושר הוא בחינת רוח, שהוא מהות האדם וכוחות

22

רצב באר בא משה

ל"ב
 וגם ערב רב עלה אתם (ל"ח)

כונת משה - שתהיה הגאולה נצחית

אמרו בוה"ק (ח"ב - קצ"א א') שהערב רב היו חרטומי מצרים והכמיה, כי כשראו הנסים והנפלאות ביקשו להתקרב לישראל, אמר לו הקב"ה למשה לא תקבל לון, אמר משה מאריה דעלמא כיון דחמו גבורתא דילך בעאן לאתגריא יחמון גבורתך בכל יומא וינדעון דלית אלקא בר מגך, וקבל לון משה, ולבסוף היו הם הגורמים לחטא העגל.

והנה סיבת קלקולם היא לפי שלא האמינו בה' אלא כתוצאה מהנסים, וכבר כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות יסודי התורה הל' א') "משה רבינו לא האמינו בו בני ישראל מפני האותות שעשה, שהמאמין על פי האותות יש בלבדו דופי, שאפשר שיעשה האות בלט וכשוף וכו'". ולכן ישראל קדושים המאמינים בהשי"ת שהוא אחד יחיד ומיוחד ואין עוד מלבדו, לא נחלשה אמונתם גם כאשר בושש משה לרדת מן ההר, בעוד שהללו שכל אמונתם היתה תוצאה של התפעלות רגעית, כשבא מבחן כזה לא עמדו בו והסיתו את ישראל לעשות הזעל.

והדברים מפורשים בוה"ק (שם כ"ה א') כד נפקו ישראל ממצרים לא הוו ידעי ליה לקוב"ה, כיון דאתא משה לגבייהו, פקודא קדמאה דא אולף לון, דכתיב: וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם וגו', ואלמלא פקודא דא לא הוו ישראל מהמינין בכל אינון ניסין וגבורין דעבד לון במצרים. (ועיין ג' ניצוצי

ורבות". כלומר, אמונתם של ישראל קדמה לנסיים. לפי שרק אמונה תמה בשלימות ללא כל תנאי היא קרויה אמונה, ואלמלא האמינו ישראל תחלה, לא היו מאמינים בנסיים, היינו שאו לא היה ערך לאותה אמונה, כמו שביאר הרמב"ם, "שהמאמין על פי האותות יש בלבו דופי". והראיה הטובה ביותר לכך הם הערב רב שברגע קט חזרו לסורם.

ואם תשאל למה קירבם משה רבינו מהימנא, למרות שהש"ת אמר לו תחלה לא תקבל לון, תשובתך היא כי מרעה רצה שתהיה כבר הגאולה השלימה ותתיקון השלם כמ"ש (צפניה ג', ט') "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד", ובאמת לעתיד לבא יהיה כך "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם" אלא שעדיין לא הגיע הזמן, ולפיכך אמר לו הש"ת שלא יקבלם, אך כאשר הפציר נענה, אמנם בסופו של דבר נוכח שהתיקון יהיה רק לעתיד כאשר תמלא הארץ דעה את ה'.

וגם מהמן לא אכלו כלל וכלל! אלא אכלו אך ורק מהתמצית, מהפסולת שנשארה מהמן אחר הריחיים! כמו שנאמר: "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה" - "בני ישראל" ולא "העם".

ואם תשאל למה קירבם משה רבינו מהימנא, למרות שהש"ת אמר לו תחלה לא תקבל לון, תשובתך היא כי מרעה רצה שתהיה כבר הגאולה השלימה ותתיקון השלם כמ"ש (צפניה ג', ט') "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד", ובאמת לעתיד לבא יהיה כך "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם" אלא שעדיין לא הגיע הזמן, ולפיכך אמר לו הש"ת שלא יקבלם, אך כאשר הפציר נענה, אמנם בסופו של דבר נוכח שהתיקון יהיה רק לעתיד כאשר תמלא הארץ דעה את ה'.

על כן באו הערב רב, ורצו לחזק את הס"א, ובקשו עגל ועבודה זרה "אשר ילכו לפנינו" - כמו שהקב"ה הולך לפני עם ישראל!

ואם תשאל למה קירבם משה רבינו מהימנא, למרות שהש"ת אמר לו תחלה לא תקבל לון, תשובתך היא כי מרעה רצה שתהיה כבר הגאולה השלימה ותתיקון השלם כמ"ש (צפניה ג', ט') "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' לעבדו שכם אחד", ובאמת לעתיד לבא יהיה כך "ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם" אלא שעדיין לא הגיע הזמן, ולפיכך אמר לו הש"ת שלא יקבלם, אך כאשר הפציר נענה, אמנם בסופו של דבר נוכח שהתיקון יהיה רק לעתיד כאשר תמלא הארץ דעה את ה'.

ומדוע ביקשו דווקא עגל? מבאר השפתי כהן, שגם בקריעת ים סוף, בשעה שראו עם ישראל את ה' על הים - הערב רב לא ראו דבר, אלא רק את רגליהם של מלאכי השרת, שרגליהם ככף רגל של עגל. לכן ביקשו דווקא עגל!

ממעמקים שמות
אירימ א' שר שבתאי 27

תקעה	תורת	כי תשא	חסד

לאחר שעמדנו על שורשם של הערב רב נוכל להבין עומק נוסף בשורש חטא העגל - הקשור במהותו לבחינת הערב רב.

המושך חטא העגל נעשה על ידי הערב רב ובני בלעם
והנה, **בזוהר הקדוש** (דף קצ"א.) כתוב: "וירא העם כי בשש משה" - מי הם העם? הערב רב! וראה בפרשת בשלח, שבדברי הזוהר הקדוש תואמים להפליא. שהקשה רבי שמעון בר יוחאי: "ויהי בשלח פרעה את העם" - כיצד שייד לנקוט במילה "ויהי" - שהיא לשון צער, על יציאת מצרים, יום שציפו וייחלו לו מאות שנים? ותיירן, שכל הצער היה, על כך ששלח פרעה גם את "העם" - כלומר, את הערב רב.

"וכל הגלות וחורבן בית המקדש הכל על ידי מה שקבל משה לערב רב. שהוא סבור שהם גידי צדק מצד הטוב, שעליהם אמרו (פסחים פ"ז): 'לא הגלה הקב"ה לבין האומות את ישראל אלא כדי שיתווספו עליהם גרים'. אבל הערב רב הם מצד הרע, שהוא ראשי תיבות של ע"ר, וזה שנאמר: 'אוי לנו כי פנה היום כי ינפו צילי ערב', הם הערב רב שעשו את העגל בזמן הערב כמ"ש: 'כי בושש משה' - באו שש" (שבת פ"ט)...". (גר"א חו"ה ל"ד א').

מוסיף הזוהר הקדוש לחדד: וכי היו הערב רב תערובת של עמים? הלא ממצרים יצאו, ואם כן מצרים היו? ובפרט שכתוב: "ערב רב עלה" - בלשון יחיד, ולא כתוב: "ערב רב עלו"?

* דברי הגר"א הנפלאים מאירים את עניינו הכי צד "אין דברים גדולים באים במקרה" - לא בחינם חטאו ישראל בשש שעות, בזמן מנחת ערב, על ידי ערב רב ששמש על שם הערב. זמן הערב מורה על תחילת שקיעת החמה - "כי ינטו צלילי ערב". מצב זה מורה על סילוק מידת ההשפעה (המתנייחסת לשמש), ותחילת התגברות מידת הדין - מידת צימצום ההשפעה כפי המגיע. ובכן דוקא בזמן הזה נתעורר ונתחזק כוחם של אותם שנקראו על שם הערב, אותם אשר תפסו שאין הם תלויים בעילה הראשונה משום שסברו שקיומם הוא בדיון. מכוח אותה תפיסה הערב רב העזו פניהם נגד המציאות האמיתית וביקשו לעשות ע"ז - כוח נבדל עצמאי היוצא מאחדותו יתברך. (ראה עוד "ממעמקים בראשית" עמ' 38 שהרחבנו ביסוד הזה, כי תפיסת קיום בדיון הוא שורש ענין ע"ז).

על כן, מוכיח הזוהר הקדוש, שהערב רב היו עם אחד - מכשפי מצרים וחרטומיהם!

ובראשם - יונוס ויומברוס, המכשפים הגדולים - שהיו בני בלעם הרשע, ונכדי לבן הארמי!

28 אכן כאדם תמותון

"אני אמרתי אלוקים אתם ובני עליון כולכם, אכן כאדם תמותון ותהלים פ"ב).

והם אותם חרטומים במצרים, שביקשו לעמוד נגד נפלאות ה' יתברך, ולהראות שכביכול גם הם עושים ניסים - אולם חזרו לבסוף אל משה וביקשו להתגייר. אמר הקב"ה למשה: אל תקבל אותם! אמר משה: ריבונו של עולם, כיון שראו גבורותיך מבקשים הם להתגייר - תקבלם, למען יראו גבורותיך בכל יום. ומוסיף רשב"י ושואל: מדוע נקראים "ערב רב"?

* חז"ל (ע"ז ה' ע"א) דורשים מפסוק זה שבמעמד הר סיני כלל ישראל עלו לדרגת אדם הראשון קודם החטא, אך בחטא העגל איבדו כלל ישראל מעלה זו "חיבתם מעשיכם - אכן כאדם תמותון".

25 * וחטעם, כיון שכל מכשפי העולם יכולים לעשות כשפים משש שעות ומחצה ועד השקיעה - כי משעה שהשמש נוטה להעריב, אזי שולטים הדינים בעולם.

- הקשר בין חטא העגל לחטא אדם הראשון מבואר על פי דרכנו. קודם החטא אדם הראשון חש שאין לו מציאות עצמאית, וביטל את ישותו להקב"ה לדרגה עליונה זו התרוממו ישראל כאשר אמרו נעשה ונשמע - וביטלו את מציאותם להקב"ה (התבאר באריכות בממעמקים בראשית מאמר חטא אדם הראשון א'). הערב רב תפסו את קיומם בדיון, ונמנעו מלהתבטל למציאות האמיתית ולהמשך אחר רצונו, דבר המקביל לחטא הראשון, בדקות כפי בחינתנו (ראה ממעמקים בראשית סוף מאמר ז'). ובכן בחטא העגל כלל ישראל ירדו מדרגת אדם הראשון קודם החטא לדרגת בני תמותה.

אלא שיש חילוק: מכשף גדול יכול לעשות כישוף כבר משעה שש ומחצה, כשעוד היום גדול ותגבורת הדינים בעולם לא גדולה עדיין, ולכן נקראים מכשפים אלו "ערב רב": "ערב" - כיון שהשמש נוטה להעריב. "רב" - מלשון גדול, כי היו כולם המכשפים הגדולים של מצרים. ואילו מכשף קטן יכול לעשות כישוף רק מתשע ומחצה, וזהו ערב קטן - הזמן שהמכשפים הקטנים עושים כשפים!

ובזה טמון העומק בכתוב "כי בשש משה" - כי בא שש, בשעה שישית החלו לעסוק בכשפיהם הגדולים. ונתנו את הזהב לאהרן - "ויקח מידם", ואילו היה אהרן נשמר, והיה לוקח את הזהב מן הארץ - לא היו יכולים להצליח בכשפיהם.

26-a הערב רב לא שמעו את עשרת הדברות ולא נהנו מהענין והמן?

ויש לתמוה: כיצד יתכן שלאחר מתן תורה, שראו בו את כבוד ה' שוכן על הר סיני כמו עיניהם - עשו עגל? הלא אפילו רשע מרושע, מכשף במצרים - כבר מזמן היה צריך להאמין בה? ובפרט, שאכלו מן והיו תחת ענני הכבוד?

26-a הערב רב לא שמעו את עשרת הדברות ולא נהנו מהענין והמן?

ויש לתמוה: כיצד יתכן שלאחר מתן תורה, שראו בו את כבוד ה' שוכן על הר סיני כמו עיניהם - עשו עגל? הלא אפילו רשע מרושע, מכשף במצרים - כבר מזמן היה צריך להאמין בה? ובפרט, שאכלו מן והיו תחת ענני הכבוד? אלא, שמובא ברמב"ן ובמעם לועז (עמ' תק"א) עוד חידוש נפלא ועצום: הערב רב כלל לא שמעו את עשרת הדברות!

מנחה גדולה - מנחה קטנה

32

"יש גם כן ערב ועידא ח"ש 'כן הערבים' - שני ערבים, שהם ערב

רב חזקיהו. וכנגד זה התקינו מנחה גדולה וקטנה, להחיש כוח הרע של שני הערבים" (הגר"א מובא באבן שלמה פ"א הע' ה).

אולי ניתן לבאר דבריו הקדושים כך: ישנן שתי בחינות של ערב רב. הבחינה הראשונה משתייכת לזמן של מנחה גדולה - כאשר השמש עדיין זוהרת במלוא עוצמתה. בחינה זו נקראת בשם ערב רב, כי היא מכוונת לבחינת ערב רב, בזמן שהשעה משחקת להם, וסופם אינו נראה. לעומת זאת ישנה בחינה של התעצמות כוח הערב רב בערב היום ממש, בטרם תבוא השמש ויעריב. בחינה זו מכוונת לבחינת ערב רב הנמצאים בזמן "סוף היום", בזמן שסופם נראה בעליל. ואכן גם אז, ודוקא אז, מתנהגים אותם ערב רב בחוצפה יתירה ובזלזול בכל מערכות הקיום האמיתיות - כדי לחזק את עינים.

כנגד שתי בחינות אלו תקנו אנשי כנסת הגדולה שתי בחינות של מנחה. מנחה גדולה מתפללים בזמן שהשמש בתוקפה, והיא מכוונת להתיש כוח בחינת הערב רב הנמצאים ב"צהרי היום". לעומת זאת מנחה קטנה זמנה בזמן שלפני אפיסת אור השמש, והיא מכוונת כנגד בחינת הערב רב המתנהגים בחוצפא גם בזמן שקיצם נראה בעליל.

וכבר הובאו לעיל (סוף המאמר הקודם) דברי חז"ל שבחינת הערב רב תתעצם ביותר דוקא בתקופת עקבתא דמשיחא - לפני ביעור הרע מהעולם. וכ"כ (סוטה מ"ט ע"ב): "בעקבות משיחא חוצפא יסגא... והמלכות תהפך למינות ואין תוכחת... ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים". (התבאר לעיל בשם הגר"א שהתגברות החוצפא היא מתולדת הערב רב שיתגברו ביותר בזמן עקבתא דמשיחא.) התגברות בחינה זו תביא לידי סוג חדש של עבודה זרה "המלכות תהפך למינות" - מינות הנובעת ממידת המלכות, מינות התופסת כי האדם הוא כאילו מחוייב המציאות, ואינו זקוק להתלות בכוח עליון ונשגב ממנו.

סיום

ומסיימים חז"ל את המשנה המתארת את המצב הקשה של עקבתא דמשיחא במלים - "ועל מה יש לנו להשען על אבינו שבשמים". משמעות הדבר היא, שכדי להתנער מהתפיסה של הערב רב - התפיסה שהפך מידת הגאולה - צריכים לתפוס כי לאדם אין שום זכות קיום בדין, ועליו להתלות ולהשען על אבינו אב הרחמן.

במלים אחרות, ההתעצמות במידת יצחק - בבחינת תפילת מנחה, היא שתביא לזריחת אור הישועה, בבחינת "ויוזר לו השמש כאשר עבר את פנאל" (התבאר לעיל, ועיין שבת פ"ט ע"ב שמבואר שם שהגאולה בזכות מידת הדין של יצחק, ראה ממעמקים בראשית 137).

33

If we recognize that every single thing we see and experience is from Hashem alone, and no other force exists that can cause anything to happen, then we must constantly view every occurrence — personal, communal, or global — through the prism of His directing these events. Our follow-up question, then, will always be the same: What does He want now? What can I do to fulfill His plan? My mind constantly assesses each vicissitude of life through the viewpoint of Hakadosh Baruch Hu's running of the world. Whether I'm pondering the election, the weather, or my day at work, my opinions and decisions are molded based on what's good for Hakadosh Baruch Hu's corporation.

34

עזין שבדרו

אותן ג' בחינות של פסולת המבוארות בדברי הגר"א לעיל, התבארו בסגנון אחר במקום אחר. וכן כותב הגר"א (יהל אור לקוטים סי"פ בהר):

"ג' קלפות [הן]: שור חמור כלב [ראשי תבות חש"ך]. שור וחמור הן ב' מרות הכוללות הכל - תאוני וכעסני, שהן עשו וישמעאל... וכלב בו שניהם, כוח הכעסני ברוח שבא מתגאוה רוח גבוהה, ותאוה

והביאור הוא, שיציאת מצרים הורתה על השחרור מבחינת העזות המיוצג על ידי מצרים. אותו קו של רוממות נמשך כאשר כלל ישראל קיבלו את התורה בהר סיני, ועמדו בבושת פנים כלפי המקור יתברך, כמ"ש "ובעבור תהיה יראתו על פניכם [-וזה הבושה]". אילו לא היו חוטאים, בחינה זו היתה מגיעה לשיא שלימותה כאשר ה' היה משרה את שכנינו בישראל, דבר המורה על חלות צורתו יתברך על האדם הבוש (יסוד זה יתבאר לקמן בע"ה במאמרים על השראת השכינה). אך חטא העגל גרם לעיכוב בבחינת השראת השכינה על ידי שהכתים את ישראל במידה ההפוכה לבושה וקבלת הצורה. ובכן בדין י"ז בתמוז יוצא בין חג השבועות לחג הסוכות, כיון שהחטא שעליו הוא מורה קטע את המהלך שהתחיל ביציאת מצרים, ר"ל.

ביאור חמץ

30

הגר"א כותב, שמצות הפסח באה להתיש את כוחם של הערב רב, וז"ל (מובא באבן שלמה י"א הע' ה'): "וערב רב הם שאור שבעיסה, ועל כן צריך לבער חמץ בערב פסח מוי' שעות, משום שהם עשו את העגל בשש".

וביאור הענין, שיציאת מצרים הורתה על ההתנערות מבחינת העזות - שמקורה בארץ מצרים, ארץ מוצאם של הערב רב. על כן נצטוונו שלא לאכול חמץ בפסח, כי השאור - אשר מטפח את העיסה בשעור יותר ממה שהיא, רומז על אותה בחינה של רע הנקראת 'ערב רב' - המייחסת את האדם לבחינה עליונה שלא כפי הראוי לו.

על כן נצטוונו לשרוף את החמץ לפני שש שעות, לפני התגברות אותה בחינה הנקראת שש! כמו כן נצטוונו להמנע מאכילת שאור וחמץ בפסח - להתיש את כוחה של אותה בחינת רע - בבחינת 'מי ה' אשר אשמע בקולו'.

תפילת מנחה

31

עוד מובא בשם הגר"א כי גם תפילת מנחה באה להתיש כוח הערב רב, וז"ל (שם):

"וכנגד זה (- חטא העגל שנעשה בערב על ידי ערב רב) תקנו מנחה... להחיש כוח הרע".

ביאור הדבר, הערב רב עוותו את מידת הדין - הם לקחו את אותה מידה

עליונה ויחסו אותה לעצמם - הם תפסו שקיומם בדין באופן בלעדי וכל יתר המציאויות אין להם זכות קיום בדין. כנגד אותה נקודה גופא נתקנה תפילה מנחה, המיוסדת על התפיסה שהבורא יתברך הוא המציאות היחידה המחוייבת בדין, ואילו בטלים כל יתר המציאויות.

לכן נתקנה תפילת מנחה בזמן הערב השמש, בזמן התגברות מידת הדין - כדי לתלות את אותה מידה במקורה, ולהתיש בזה כוח הערב רב המעוותים אותה מידה עליונה.

יוצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב" ובראשית כ"ד ס"ג

מכאן שיצחק חיקן תפילת מנחה (ברכות כ"ו ע"ב).

דברי חז"ל הקדושים תואמים לדברים הנ"ל, שכן כידוע מידתו של יצחק היא מידת הדין (וחי"א קל"ז ע"ב), כמו שמפורש בפסוק (בראשית ל"א מ"ב) "פחד יצחק". דבר זה התבטא בעובדה שיצחק הקריב עצמו (- בעקידת יצחק) לגמרי כלפי הקב"ה - כלפי המציאות המקויימת בדין באמת. ובכן דוקא יצחק יסד תפילת מנחה, התפילה שענינה לתקן את מידת הדין ולהתיש את כוחם של הערב רב שעוותו את אותה מידה לבחינת העזות (ראה ממעמקים בראשית עמי 133 שהארכוני ביסוד זה).

על דרך האמור כותב המהר"ל (ספר נתיבות עולם ח"ב עמוד ר"ב - נתיב הבושה פרק ב'): "יירשו (ישראל) מידת הבושה מן יצחק שהרי מידת הבושה הוא מידת היראה, וכדכתיב 'ובעבור תהיה יראתו על פניכם', וזהו מידת יצחק, כי מידתו מידת היראה כדכתיב (שם ל"א) 'ופחד יצחק היה לוי, (שם) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק'".

והביאור בזה הוא כנ"ל, שיצחק אבינו אחז במידת הבושה שענינה התבטלות והתפעלות מהמציאות המקויימת של הקב"ה - אשר לו זכות קיום בדין. יצחק אבינו יצג את בחינת מעמד הר סיני בכלל ישראל - ששם ה' גילה את מידת דינו - "מפי הגבורה" (שבת פ"ח ע"ב), ושם כלל ישראל התרוממו למידתו של יצחק אבינו, ותפעלו מרוממותו יתברך, בחינת "ובעבור תהיה יראתו על פניכם" - זו הבושה.

ביאור הדברים על פי דרכינו הוא כך: ישנן שלוש בחינות של רע אשר הם בבחינת קליפה ביחס לכלל ישראל. הבחינה הראשונה נמשלה לחמור על שם החומר והתאוה. ישמעאל פסולתו של אברהם הוא המייצג כוח זה, כמיש (קדושין מ"ט ע"ב): "יעשרה קבים זנות ירדו לעולם תשעה נטלה ערביא ואחד כל העולם כולו".

בחינת הקליפה השניה היא הגאווה והכעס המתייחסים לשור שבו נמצא מידת הכעס, כמיש חז"ל (ברכות ל"ג ע"א): "יריש תורא בדקולא סליק לאגרא ושדי דרגא מתותך", ופירש"י, הזהר ממנו הרבה. וכן כתוב (דברים ל"ג י"ז): "בכור שורו הדר לוי", שענינו של השור הוא התרברבות והתנשאות על הזולת, מייצג מידה זו הוא עשו (מבואר בפ"י הגר"א לחד גדיא "שור - עשוי, ע"י ז"ח פי וי"ב).

הבחינה השלישית, העומדת כנגד יעקב, היא הערב רב שמידתם מידת העזות - "שהם עזי פנים שבדורי". אותה בחינה מיוצגת על ידי הכלב "העץ שבחיות", כמיש חז"ל (ביצה כ"ה ע"ב): "גי עזין הן... כלב שבחיות", וכמו שכתוב (ישעיה נ"ו י"א) "והכלבים עזי נפשי".

מידה זו של עזות היא הפך מידתם של ישראל אשר הם "בישנין" בטבע (נבמות ע"ט ע"א). ישראל מכירים בערכם המרומם של הגדולים מהם והמפיעים עליהם, ובושים ומקטינים את מציאותם כלפיהם (ראה מהר"ל נתיבות עולם נתיב הבושה א'). לעומת זאת הערב רב התעצמו במידת העזות שגדרה להיות בחינת פועל ולא מתפעל ובוש, להיות רם ולא קטן כלפי הזולת, אף לא כלפי מציאות מרוממת ביותר, על דרך מאמרם ז"ל (סנהדרין ק"ה ע"א) "חוצפא - מלכותא בלא תאגא" (חוצפא מלכות בלא כתר וכבוד).

על דרך זה כותב הגר"א: כי כל מחלוקת שלא לשם שמים הוא מערב רב

הערה: אמרו חז"ל שרובן של ערב רב בשבט שמעון (מובא בדבור צדק אות ב' ד"ה שהם, מרבי צדוק הכהן). ואמרו עוד שרובן של כ"ד אלף שחטאו בשיטין הם משבט שמעון (ב"ר צ"ט ו'). ונראה לבאר כי הדברים קשורים זה לזה. כי כאמור מידתם של הערב רב היא החוצפה וביטול בושת פנים - בדוגמת חטא השיטין, בבחינת (ירמיה ג' ג'): "ומצא אשה זונה היה לך מאנת הכלים". ובדוקא בחרו הערב רב להתערב בשבט שמעון שמידתם היא מידת הבושה והקבלה - ישמעון מלשון שמיעה וקבלה - והערב רב באו להתנגד ולבטל בחינה עליונה זו על ידי שנתערבו בשבט זה, והשפיעו עליו ממידת העזות. ולכן סבבה ההשגחה העליונה שירובן של עניים משבט שמעון (ב"ר צ"ח י') - כי העניות היא תיקון לבחינה זו, העניות היא הפך העזות וכוח ההשפעה, על דרך הכתוב (משלי י"ח כ"ג) "פחחונים דבר רש ופשיע יענה עזות".

בחינת ערב רב שבכל דור

אותה תערובת עמים - שהתגיירו בזמן יציאת מצרים - כבר נטמעו בישראל ונאבד זכרם, אך חז"ל הקדושים אומרים כי בכל דור ודור מתגלגלות נשמות האנשים לעולם התחתון המתייחסים לאותם הערב רב שהחטיאו את ישראל.

חז"ל הגר"א (תק"ז תיקון צ"ז ד"ה ועליהו): "וכל עזי פנים ורשעים שבדוך הן מנהון. רוצה לומר מנשמתין דלהון שהם גלגול דלהון, וזה שאמרו בגמרא (ביצה ל"ב ע"ב) 'הני מערב רב קא אתו'".

התגברות בחינת הערב רב

ככל שאנו מתרחקים מזמן מתן תורה, מתגברת ומתעצמת בקרבנו בחינת הערב רב, כדברי הגר"א (אבן שלמה ז'): "הדורות מתמעטין והולכין והערב רב מתגברין".

ואמנם קבלנו מרבותינו שעיקר התגברות בחינת הערב רב יהיה בסוף הגלות, כמו שכותב הגר"א: "בעקבות משיחא חוצפא יסגא... ואתהדרו בינון ערב רב להיות רועים על ישראל" (ספרא דצניעותא פ"א ד"ה לא הו משגיחין, וכ"כ הגר"א בביאורו ת"י חדש כ"ז ב', ומקורו מהזוהר ח"ג רע"ט א' רפ"ב ב' ע"ש).

טעם הדבר נוכל להבין על פי דברי הגר"א במקום אחר (בבאורו לברכות על מאמר ד' צריכים להודות), וז"ל: "הדי בחינות - ישמעאל, עשו, ערב רב וישראל שהושפעו מהע"ר" - הם נגד ד' חיות של דניאל, שהרביעי קשה נגד כולם. וכן ד' גלויות...".

הרי מבואר שיש לערב רב שייכות מיוחדת לגלות הרביעית, הרמוזה בחינת הרביעית שזחה דניאל. הגלות שניתנה לנו כעונש על חטא שנאת חנם (יומא ט' ע"ב), היא הגלות שאנו נמצאים בה כחיום הזה - והיא כנגד הבחינה הרביעית של רע - ישראל שהושפעו מהערב רב. ובכן ככל שאותה גלות הולכת ומתעבה, בחינת הערב רב אף היא הולכת ומתעצמת, כי אותה בחינה היא עיקר מהות הגלות הזו.

וממשיך הגר"א: "וכן נגד ד' ראשי עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים - ושנאת חנם נגד כולם". הקשר בין הערב רב לשנאת חנם מבואר היטב על פי דרכנו, כי שורשה של אותה שנאה - כלפי כל מציאות אף אם היא איננה נכנסת בגבולו ומפריעה לו - נובעת מכוח העזות המונעת מהאדם להכניע למציאות אחרת ולקבלה. ואמנם מידה זו היא מידת הערב רב.

עקבתא דמשיחא

חז"ל אומרים (סנהדרין צ"ח): "אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח מישראל". והביאור הוא, שהנקודה אשר ממנה תחיל לצמוח בחינת המשיח היא - שלב ההתגברות על בחינת הערב רב, המתבטאת במידת הגסות והחוצפה (ע"פ הגר"א - אבן שלמה פ"א ז').

כאמור לעיל, בשלב האחרון טרם שיכלו גסי הרוח, תהא דווקא התגברות מיוחדת של בחינת הערב רב. חז"ל אף טרחו לתאר בפרטי פרטים כיצד תבוא לידי ביטוי בפועל אותה התגברות של בחינת ערב רב, בעקבתא דמשיחא - בדרך שכל כולו הכנה לביאתו של המשיח*, וז"ל (סוטה מ"ט ע"ב):

"בעקבות משיחא ננסוף הגלות לפני צילם המשיח, רש"ן חוצפא יסגא... ומלכות תהפך למינות ואין תוכחה... וחכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו, זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב, בת קמה באמה, כלה בחמותה, איבי איש אנשי ביתו, פני הדרור כפני הכלב הבן אינו מתבייש מאביו - ועל מה יש לנו להשען על אביו שבשמים".

היסוד המסתתר מאחורי כל אותם קלקולים שמנו חז"ל הוא, שבעקבתא דמשיחא, לפני הזמן שהי יעביר את כוח הרע והטומאה מהארץ, תתעצם ביותר בחינת הערב רב. מכיון שכך, פתחו חז"ל את רשימת הקלקולים שיהיו בעקבתא דמשיחא, בנקודה המרכזית הגורמת לכל הקלקולים: "חוצפא יסגא", חוצפא היא התרגום לארמית של המלה עזות, שורש בחינת הערב רב, כמו שהתבאר לעיל.

על דרך זה כותב הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה לא הו משגיחין): "בעקבות משיחא חוצפא יסגא... ואתהדרו אינון ערב רב להיות רועים על ישראל". פירוש,

שהחוצפה היא כנוי לערב רב, ובעקבתא דמשיחא "יסגא" תתעצם בחינת הערב רב ועזי פנים הם יהיו רועי ישראל.

ה"חוצפא יסגא" היא איפוא הכותרת הראשית והשורש לכל הקלקולים המנויים בהמשך - שענינם ביטול מערכות ההשפעה, עד שהמקבלים יעמדו נגד משפיעיהם כאילו שהם המשפיעים. נשתדל לבאר כיצד שורת הקלקולים שמונים חז"ל נובעים משורש ענין החוצפא.

"המלכות תהפך למינות": המנהיגים שבאותו דור יהפכו למינים. מינות איננה כפירה רגילה, אלא כפירה הנובעת מעזות ומהרצון לראות את עצמו כמשפיע היכול להנהיג את המאורעות כרצונו. ימין מורה על סוג אדם הנבדל לעצמו (מין מלשון סוג) - אדם הנבדל מקהל עדת ישראל, בזה שאין בו מאותם פנים מבוישות של הר סיני, וכתוצאה מכך הוא כופר ביעיקר. האופן המאפשר למין לכפור, הוא על ידי המצאת שורשי קיום חדשים שכביכול בלתי תלויים בה, ובכך הוא מרגיש את עצמו משוחרר מלהכניע לעיקר האמיתי - להקדוש ברוך הוא.

"חכמת סופרים תסרח ויראי חטא ימאסו": העזות והחוצפא שיחלחלו עמוקות בקרב ההמון יגרמו שימנעו מלהכיר בערכם של חכמי הדור וסופריו - כדי שלא יצטרך להתכופף ולהכניע להם - לכבודם ולציינת להם.

"ואין תוכחה": מידת העזות גורמת שהאדם נמנע מלקבל תוכחה, העז תופס את עצמו כשלם לגמרי, ואין הוא חש כל צורך לתקן ולהתעלות.

זקנים יעמדו מפני קטנים, בן מנוול אב...: כידוע, העברת המסורת מדור לדור היא ערובה להמשכיות התורה - כל דור צעיר וחדש מקבל מוקני הדור הקודם. אכן בדור המושפע מבחינת הערב רב - הקטנים ימנעו מלתפוס את עצמם כחסרים וכזקוקים לקבל את אשר ימסרו להם חכמי הדור הקודם, הם ימנעו מלבטל את דעתם וכבודם כלפי זקני הדור הקודם, ולא ימשכו אחר הנהגתם. העזות היא זו העומדת כחומה ואינה מאפשרת לאדם להרגיש נזקק לזולת, היא זו ה"מאפשרת" לער המנוער מיראת הכבוד - להלבין פני זקן שקנה חכמה.

41

In Western culture shame is typically viewed as a negative emotion that is associated with feelings of weakness and vulnerability. Judaism, in contrast, views shame — in the proper context — as a core component of the Jewish personality. In fact, we are told that: *ומי שאין בושת פנים פירוע שלא עמדו אבותיו על*: הר סיני *[If one does not possess the attribute of shame, it is proof that his ancestors did not stand at Sinai (Nedarim 20a)]*. The primary function of positive shame is to serve as a braking system, allowing one to question whether he really wants to sin. As the Talmud there tells us: *שהבושה מביאה לידי יראת חטא. מיפן אמרו סימן יפה באדם שהוא ביישן. Shame leads to fear of sin: therefore it was said that it is a good sign if a man is prone to shame. Others say: Any man who experiences shame will not sin readily.*

Expanding on this concept, the *Orchos Tzaddikim*, a 14th-century, anonymously authored book of ethics, describes shame as an iron fence guarding us from sin: *The trait of shame is a great fence and an iron barrier against all transgression (Orchos Tzaddikim, Shaar HaBushah, page 182)*.

ועל כן ראוי לכל אדם להשתדל ולהתענג במידה הקשוכה הזאת, להתחבר לה עד שתהא קבוצה בנפשו, ויגביר אותה על כל טבעיו, ותהיה בעיניו השוכה משאר מידותיו, כי בה יגיע אל רוב המעלות ויימנע מעברות ומקל מידות מגונות.

Therefore, one should make every effort to conduct himself in accordance with this noble trait and to employ wisdom in cultivating it until it is implanted in his soul. He should enthrone it above all of his impulses and he should regard it as more important than his other traits, for through it he will attain most of the virtues and guard himself against all unseemly traits.

The Meaning of the Word Bushah

MONDAY

It is of interest that the Hebrew word *בושה* captures the essence of how positive shame can serve to erect the "iron barrier" against sin described by the *Orchos Tzaddikim*. The word *בושה* connotes slowing down or inhibiting. It is also the Hebrew word for hesitating or delaying.

We see this in the word *בשש* which is related to the word *בושה*.

When *Bnei Yisrael* were concerned about Moshe's delay in descending from *Har Sinai*, the Torah tells us: *וירא העם כי בשש משה לרדת מן ההר*, *The people saw that Moshe had delayed in coming down from the mountain (Shemos 32:1)*.

Similarly, the mother of Sisera, worried about her son's delayed return from battle, asks: *מדוע בשש רכבו*, *Why is his chariot delayed in coming? (Shoftim 5:28)*.

It has also been pointed out that the word *בושה* shares its root with the Hebrew word *יבש*, *dry*. This also suggests a psychological process that involves a break in the flow of unexamined action — forcing a pull-back response that allows a self-examination regarding whether the potentially embarrassing action that the individual is

being pulled into is consonant with his internal set of standards and ethical beliefs.

Thus, the very word *בושה* hints at why the *Orchos Tzaddikim* describes shame as "the most important trait to cultivate." A healthy level of self-consciousness makes us painfully aware of our vulnerabilities — and our responsibilities.

In this sense, shame serves the all-important purpose of giving us pause. We pull back from the flow of events that often sweeps us into impulsively engaging in improper behavior and ask ourselves if we are being true to our spiritual responsibilities — our true selves. As Rabbi Abraham J. Twerski M.D. often points out, before engaging in shameful behavior we should ask ourselves a basic question: "Am I not better than this? Does this behavior reflect who I truly want to be?"

42

"וראי חטא ימאסו והאמת תהא נעדרת": כל המעלות הפנימיות יהיו זולות ומזוללות בעיני הדור החדש, הנראים כשלמים בחיצוניותם. והאמת הפנימית - הערכים הפנימיים שאינם גלויים על פני השטח - יהיו מוזנחים ונעדרים בלי דורש ומבקש. גם זו תוצאה ממידת החוצפה שכל ענינה הרגשת שלימות והתרברבות מבלי שיהא לו באמת ערכים אמיתיים ופנימיים, כעין שאמרו חז"ל (סנהדרין ק"ה ע"א): "חוצפה - מלכותא בלא תאגא", פירוש, חוצפה היא מלכות בלא כתר וכבוד.

אומרים חז"ל (אבות ה' כ'): "הוא היה אומר: עז פנים לגיהנם, ובושת פנים לגן עדן. יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו שתבנה עירך במהרה בימינו ותתחלקנו בתורתך". בפשטות אין הבנה בצירוף ה"יהי רצון" למאמר הקודם. אך הביאור על פי האמור הוא: ההתרחקות ממידת העזות של הערב רב וההתעצמות במידת הבושה שנרכשה במעמד הר סיני, הם שיביאו לחזרת השראת השכינה בגשאל במהרה בימינו, ולשלימות קבלת התורה - דוגמת הר סיני.

44

וכמה וכמה צרות סבלנו מהם, ובוזוהר הקדש שכל הצרות שבאחרית הימים מהם הן, למה לא הרגיש משה רבינו ע"ה שיותר טוב שלא יקבלום, ולפי דרכנו יש לומר היות דישאל אחר מתן תורה היו כמלאכים וגם גופם היה מוזכך מאד, עד שאז לא היתה לאומות העולם שום השתוות לישראל, ולא היה אפשר שתהיה להם שייכות לישראל, שיתמשכו אל הקדושה, על כן היתה עצת משה רע"ה ששוב לקבל הערב רב לא שיהיו אמצעים בין ישראל לאומות העולם, שהערב רב לא פסקה וזהמתן, ומכל מקום היה להם קצת ענין לישראל, ובאמצעותם יהיה מקום לאומות העולם להתקרב. ובאמת היתה זו עצה נכונה ראויה למשה רע"ה, שעל ידי זה שיכוננו כל באי עולם לקדושה יהיה גמר יתיקון, אך לא היה רצונו של הקב"ה בכך, כי הכל גלוי וידוי לפניו שישאל לא ישארו באותה מעלה ויחזור הרג להתפשט בעולם, וישאל יחזור להתגשם, ואז שוב יהיה לאומות העולם להתקרב באמצעות ישראל לבר... (תרומה תרע"ז)

באר החיים

בנוסח תפלת שמו"ע בשלש רגלים "אתה בחרתנו מכל העמים, אהבת אותנו ורצית בנו, ורוממתנו מכל הלשונות", ובפשטות מפרשים "ורוממתנו מכל הלשונות" שהקב"ה הגביה והרים אותנו "מכל הלשונות" אלו אומות העולם המדברים בשבעים לשונות, אך פירוש זה קצת קשה להולמו, דהא מילתא כבר אשמעינן ברישא במה שאומרים "אתה בחרתנו מכל העמים", לפיכך מפרש הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא ז"ל"ע (קול שמחה ליקוטים), דאין הכוונה על האומות, אלא שהקב"ה רומם זהגביה אותנו במדרגה גבוהה כל כך מה שאין הפה יכול לבטאות בכל הלשונות, וזהו "ורוממתנו" בהתרוממות כזו שאי אפשר לבטאותה בפה, דמעלת ישראל גבוהה "מכל הלשונות" שאין ביד בשר ודם לפרט בשפתו ובלשונו כי אם מקצת קצתו מגדלותם.